

În anticamera unui nou bipolarism global

Paul Dobrescu*

Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

Abstract: *This paper looks at changes in international order nowadays, with a focus on debates about unipolarity and multipolarity. The hypothesis of the study is that the world is currently experiencing a short stage of uni-multipolarity, characterised by high instability, which is generated by the rise of new regional hegemonies, the changes at the top of power hierarchies, the diminishing gap between the US (as the only superpower of the moment) and the rising powers. The conflict between global order and regional order is, implicitly, a conflict between Western and emerging countries development models. The following decade will probably confirm the tendency for a comeback to a new type of bipolar order. An analysis of the current stage of international relations reveals that we are now witnessing double bipolarity: an American-Chinese economic bipolarity and an American-Russian military bipolarity.*

Keywords: unipolarity; multipolarity; bipolarity; regional hegemonies; development models.

Cuvinte-cheie: unipolaritate; multipolaritate; bipolaritate; hegemoni regionali; modele de dezvoltare.

Fierberea regională se revarsă într-o fierbere globală

Cu 15-20 de ani în urmă, nimic nu părea mai stabil și mai durabil decât ordinea internațională instaurată după încheierea Războiului Rece. America trona autoritar. Erau nemulțumiri? Da, dar cel mult sub formă de murmure, bine reținute și ele. Astăzi, confruntările de poziții în acest domeniu sunt deja deschise, rostite de la tribune oficiale, de la înalte foruri și organisme internaționale. Tradițional, ne spune Sir Robert Cooper, distins diplomat britanic, ordinea internațională s-a bazat fie pe hegemonie, fie pe echilibrul puterilor (Cooper, 2002). Hegemonia a fost exercitată de către imperii, care asigurau stabilitatea, dar nu privilegiau schimbarea; ceea ce a și condus, în final, la prăbușirea lor. Mai târziu, ordinea internațională s-a bazat pe echilibru, pe conviețuirea centrelor de putere

semnificative. Confruntarea militară reprezenta mijlocul de refacere a balanței între puterile momentului, atunci când ea era perturbată. Pe parcursul Războiului Rece, lumea a beneficiat de o ordine bipolară, expresie a confruntării între cele două superputeri noneuropene ale momentului. După prăbușirea Uniunii Sovietice, pentru prima oară în istoria sa modernă, omenirea a cunoscut o distribuție a puterii în care un singur stat exercita cea mai mare parte din puterea culturală, economică și militară globală. S-a și vorbit în epocă despre o „ordine unipolară” sau de un „moment unipolar”, întrebarea cardinală a dezbaterilor fiind relaționată cu durabilitatea și stabilitatea pe care un asemenea tip de ordine o putea asigura.

Unul din primii autori care a vorbit despre momentul unipolar, Charles Krauthammer, anunța, în același timp, și momentul de multipolaritate care se întrezărea: „Cea mai

---

* Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Bd. Expoziției, Nr. 30A, Sector 1, București. E-mail: paul.dobrescu@comunicare.ro.

izbitoare trăsătură a lumii în perioada post Războiul Rece este unipolaritatea sa. Nu este nici un fel de îndoială, multipolaritatea va veni în timp. Cam peste o generație sau așa ceva, vom avea de-a face cu puteri egale cu SUA, iar lumea se va asemăna, în structura sa, cu cea dinaintea de Primul Război Mondial. Dar încă nu suntem acolo și nici nu vom fi în câteva decenii. Acum trăim momentul unipolar” (Krauthammer, 1990). Dezbaterile au continuat și chiar la sfârșitul deceniului respectiv, Samuel Huntington vorbea deja despre momentul de uni-multipolaritate, semn că perioada de unipolaritate obosise, începea să se epuizeze. „După încheierea Războiului Rece, a existat un <moment de unipolaritate>, evidențiat cu deosebire de Războiul din Golf, dar astăzi lumea traversează unul sau două decenii de uni-multipolarism, înainte de a intra în secolul XXI, care va fi, într-adevăr, multipolar” (Huntington, 1999).

Au trecut aproape două decenii. Perioada de timp nu este mare, dar a fost marcată de evenimente importante. Mai întâi, a fost deceniul care a precedat criza. În care statele emergente s-au dezvoltat cu ritmuri „nebune”, de câteva ori mai mare decât ritmurile consemnate de către țările dezvoltate. Ceea ce nu doar că a micșorat decalajele dintre cele două grupe de state, dar a și prilejuit un transfer de putere dinspre zona dezvoltată spre cea emergentă. Pur și simplu statele emergente au dobândit o nouă pondere în economia lumii. La începutul primei decade a acestui secol, ponderea țărilor BRIC în PIB-ul global (calculat pe baza puterii de cumpărare) era de 38 de procente, iar la sfârșitul ei, era de 50 de procente¹. Criza nu a făcut decât să accelereze tendințele care deja se prefigurau. Mai ales că ea a afectat, cu deosebire, lumea dezvoltată. În dublu sens: lumea dezvoltată a cunoscut cea mai puternică recesiune, iar perioada de refacere a fost mult mai dificilă decât se estimase inițial. De pildă, Uniunea Europeană nici astăzi nu a atins nivelul PIB-ului din perioada pre-criză. Anii din urmă, așa cum sublinia Martin Wolf, au consacrat stadii diferite de refacere a lumii dezvoltate după Marea Recesiune din 2008-

2009. „SUA se situează, în privința refacerii, cu ani înaintea zonei euro și se află, prin urmare, într-o etapă diferită a ciclului de politică monetară” (Wolf, 2015).

Ipoieza noastră este că prezentul stadiu de uni-multipolaritate este unul scurt, marcat de instabilitate, de multe zgâlțâieli și cutremure de mică intensitate, care alimentează percepția că în lume s-a instaurat un climat de indisciplină geopolitică. Fenomenele de care am amintit sunt generate de ridicarea unor noi hegemoni regionali, de schimbarea „la vârf” a ierarhiei de putere, de micșorarea distanței dintre singura superputere a momentului – SUA – și puterile care se ridică. Dacă vom privi mai atent la procesele de decantare a ierarhiilor care se vor produce în următorul deceniu, nu este greu de observat că se conturează un proces de *revenire la un nou tip de ordine bipolară*. Percepția dominantă, pe care o anunțaseră și Krauthammer, și Huntington era că ne îndreptăm spre un stadiu de multipolaritate deplin, cu centre de putere cvasiegale ca anvergură și forță de influențare, pare să nu se confirme. Nici nu a apucat bine să se instaleze stadiul de multipolaritate, că deja se prefigurează, pe fundalul multipolarității care se contura din ce în ce mai pregnant, un nou bipolarism. În partea a doua a deceniului care urmează, se vor detașa două puteri importante: SUA și China. SUA, ca lider al lumii dezvoltate, China, ca lider al lumii emergente. SUA, ca lider al emisferei vestice, China, ca lider al emisferei estice. Da, ne aflăm în anticamera unui nou bipolarism. Dacă dorim să ne reprezentăm și mai nuanțat stadiul care se anunță în domeniul relațiilor internaționale, atunci putem vorbi de un *dublu bipolarism*: unul americano-chinez în domeniul economic și altul americano-rus în domeniul militar.

Bipolarismul despre care vorbim este susținut de evoluții economice verificabile sau previzionate de foruri de specialitate. Deci, care se vor menține în următoarele două decenii. Există și o componentă despre care se vorbește mai puțin, dar cu un rol important în susținerea evoluției spre bipolarism. Anume insatisfacția, am spune chiar nemulțumirea oamenilor –

indiferent de meridianul pe care trăiesc – în legătură cu frecvența conflictelor apărute pe arena internațională, cu instabilitatea de care, parcă, nu mai putem scăpa. Și care – vrem nu vrem – sunt asociate cu actualul stadiu de uni-multipolarism. Dacă am putea privi de la mare înălțime situația politică a globului, cu siguranță am putea observa o reală fierbere regională. Globalul a scăzut în importanță. Poate și pentru că globalizarea a fost lansată de țările dezvoltate, în principal de America, dar adevărații beneficiari au fost statele emergente. Tumultul s-a mutat la nivelul regiunilor. *Clash-ul* dintre sferele de influență și ordinea globală îl regăsim reprodus mai peste tot. Noutatea este dată de faptul că *fierberea regională se revărsă și alimentează un gen de fierbere globală*. Va trebui să pătrundem la rădăcina acestei situații care generează un fenomen de nesiguranță, câteodată de neîncredere, la nivelul cetățeanului obișnuit.

„Doctrina Monroe” vs „doctrina Sinatra”

Ordinea internațională actuală a fost proiectată la sfârșitul Războiului Rece, când dominația SUA era de netăgăduit în toate sferele puterii: economică, militară, culturală. În proiectarea noului tip de ordine internațională, SUA s-au sprijinit pe propria putere, dar și pe cerințele unui proces aflat în plină afirmare, procesul globalizării. În noul context, ordinea internațională era văzută asemenea unei mantii care cuprindea întreg globul, și ale cărei principale puncte de sprijin erau formate nu atât din state ori regiuni, ci din *instituții și reguli*. După criza din 2008-09, mantia care simboliza ordinea internațională a început să se rarefieze, ori chiar să plesnească într-o serie de puncte foarte importante: Europa de Est (spațiul ucrainean), Marea Chinei de Sud și, în sfârșit, erupția de violență din Orientul Mijlociu, unde se întâlnesc „lumile de astăzi”, cu interesele lor, cu valorile lor, toate suprapunându-se peste un ghem de complicații etnice, religioase și teritoriale. Ordinea mai păstrează imaginea de mantie care protejează viața internațională și îi

asigură funcționarea, dar țesătura ei devine din ce în ce mai puțin rezistentă și, în anumite locuri, este pe cale să cedeze sub presiunea puterilor regionale, aflate într-o vizibilă ascensiune.

Procesul de slăbire a ordinii internaționale se cere pus în relație nu atât cu slăbirea hegemonului global, cât cu micșorarea distanței dintre singura superputere a momentului și principalii săi competitori. În acest context, devine din ce în ce mai legitimă întrebarea: va mai putea SUA, țara care deține aproape 5% din populația lumii și 22% din PIB-ul mondial să-și impună viziunea în orice moment și în orice punct de pe glob? Aceasta este o direcție de analiză. La mijloc, este o schimbare mai importantă, puțin sesizată și puțin dezbătută. Ordinea internațională instituită după 1990 a fost proiectată ca o ordine globală, cu puține puncte de sprijin locale. Noua ordine pretindea a exprima nu interesele unui stat, ori ale unor regiuni, ci ale lumii în ansamblu; este adevărat, ale unei altfel de lumi, ale unei „borderless world”. Pe rețelele sale circulau, fără îndoială, interese (cu deosebire interesele hegemonului global), dar ele erau bine ascunse de substanța globală pe care o revendica ordinea internațională respectivă. Aici este și principalul punct de confruntare între ordinea de până acum și ordinea preconizată de puterile care se ridică: *conotația teritorială a ordinii internaționale*.

Ordinea actuală, spun puterile aflate în ascensiune, nu este cu adevărat o ordine globală; este ordinea dictată de interesele americane investimentate într-o retorică globală. Și pentru că SUA nu mai au întotdeauna puterea și prestigiul de altădată, ele apelează la ceea ce se cheamă „regime change”, pentru a globaliza propriile valori și propriile opțiuni; este modul concret în care procesul de globalizare este folosit pentru a pune în practică un gen de „americanizare politică” a lumii, de restricționare a diversității. Să nu ne imaginăm că la mijloc este o dispută purtată neapărat în jurul valorilor culturale, de pildă. Nu, ci în jurul valorilor politice, mai precis al modelelor de organizare politică pentru care optează diverse state. Hegemonii regionali prevăd că această mișcare pot să-i

vizeze, în ultimă instanță, chiar pe ei înșiși. Cum remarca Gideon Rachman, „Moscova și Beijing par să se teamă cu adevărat că ar putea cădea pradă strategiei promovate de SUA privind schimbarea de regim” (ibidem). Deoarece imaginea ordinii internaționale instituită după încheierea Războiului Rece este aceea de ordine globală, deci de ordine care nu servește pe cineva anume, dar se află în slujba tuturor, în subsolul confruntării există o dispută acerbă: care dintre competitori poate pune mai repede pe fruntea celuilalt eticheta de „revizionist” al ordinii existente. SUA consideră că pretențiile teritoriale ale Rusiei și Chinei reprezintă adevărate încercări de revizuire a ordinii internaționale globale, pe când acestea acuză mai degrabă America de faptul că subminează ordinea internațională, sponsorizând „*regime change*” în diferite zone ale lumii. Când este vorba despre ordinea internațională, *confruntarea dintre interpretări* este, parcă, mai puternică, mai intensă, mai acerbă decât competiția economică sau militară. Chiar dacă începe să se audă din ce în ce mai insistent zgomotul armelor. Priviți la ceea ce se întâmplă în Orientul Mijlociu. Aici, fărâmițarea abordărilor este maximă. Era de așteptat ca după evenimentele tragice de la Paris să aibă loc o apropiere între abordări, dacă nu o unificare a acestora, care să prilejuiască un răspuns prompt și comun pericolului reprezentat de ISIS. Potrivit revistei *The Economist*, în timpul vizitei președintelui François Hollande la Washington, vizită care avea drept scop discutarea condițiilor unei alianțe, ori cel puțin ale unei reacții rapide și cât mai cuprinzătoare, președintele american a precizat: „Strategia noastră este cea corectă și ne propunem să o ducem la îndeplinire” (*The Economist*, 2015). Prin urmare, alianța așteptată a luat doar forma unei cooperări, este adevărat mai intensă decât înainte, dar nu știm dacă și mai eficientă. În felul acesta, se verifică faptul că ascensiunea ISIS are la bază și necorelările existente între puterile momentului, slăbiciunile multipolarismului în forma în care există el în momentul de față.

Se bucură de vreun suport real acuzațiile și temerile potențialilor hegemoni regionali? Nu vom putea răspunde la întrebare fără a face trimitere la două procese cu valoare de reper: unicitatea perioadei care a urmat încheierii Războiului Rece („momentul de unipolaritate” despre care am vorbit) și influența acestui moment asupra excepționalismului american. În anii 90, s-a întâmplat ceva ce foarte multă lume spera să nu se întâmple; ca orice superputere aflată la zenit, America a fost prea mult tentată „să instituționalizeze momentul ei de succes”, ceea ce i-a diminuat capacitatea de adaptare la o lume diversă, în interiorul căreia existau opțiuni comune, dar și valori diferite, cea mai mare parte a lor provenind din stadiul de dezvoltare în care se aflau respectivele regiuni și zone, din contextele culturale în care evoluaseră mulți ani și, uneori, multe, multe secole; în acel moment, America a devenit un gen de „republică imperială”, dispusă să uite ori măcar să nu rețină mult din cugetarea lui Claude Levi Strauss, cu valoare de verdict istoric: „Diversitatea culturilor umane se află înapoia noastră, în jurul nostru și în fața noastră” (Levi-Strauss, 1982, 46).

Așa a apărut paradoxul: lumea a venit la întâlnirea cu America aducând grijile ei, temerile ei, particularitățile ei, iar America, în loc să se aplece asupra lor și să le găsească răspunsuri potrivite, așa cum făcuse după cele două conflagrații mondiale, a privit la diversitatea lumii prin lentilele modelului pe care îl urmărea națiunea americană; mai mult, a început să judece și să evalueze această diversitate după felul în care se potrivește sau nu cu modelul american, cu valorile și opțiunile sale exprese sau implicite. Iar când, totuși, aceste griji și frământări intrau în retorta în care se configurau obiectivele strategice ale Washingtonului, ele erau examinate și primeau doar acele dezlegări îngăduite de modelul american. Excepționalismul american – caracterizat prin relevanța universală a idealurilor americane și datorită de a le promova („zelul misionar” despre care vorbește Kissinger) – a cunoscut la începutul acestui secol o nouă vârstă de afirmare. Ultima victorie, care încheiase

Războiul Rece și se adăuga celorlalte două obținute de America în secolul care tocmai se încheia, a prilejuit nu doar un moment de supraevaluare, poate chiar de supraîncredere, ci a favorizat un gen de absolutizare a modelului, greu de admis în spațiul politic: *propria cale a devenit singura cale*. Ceea ce, în cele din urmă, a imprimat un gen de rigidizare a discursului, poate chiar a comportamentului internațional american. Altminteri nu ne putem explica poziția exprimată de președintele Bill Clinton într-o întâlnire directă cu omologul său chinez. Potrivit relatărilor lui John Micklethwait și Adrian Wooldridge, șeful administrației americane i-ar fi spus lui Jiang Zemin, direct în față, că se situa „pe partea greșită a istoriei” (Micklethwait și Wooldridge, 2014, 142). Ce am putea spune astăzi, dacă ne-am imagina că întâlnirea respectivă ar putea fi reeditată? Istoria este uneori cinică, alteori crudă, iar, câteodată, și una și alta.

Perspectiva propusă de puterile emergente reprezintă un câștig real: nu poate exista ordine internațională fără a lua în considerare unitățile teritoriale (regiunile), interesele lor, echilibrul și dinamica lor. Adevăratele „cărămizi de construcție” ale ordinii internaționale sunt reprezentate de către regiuni, de gradul lor de integrare, de stabilitatea lor. Nu poate exista ordine internațională stabilă în prezența unor regiuni traversate de tot felul de conflicte. În efortul de a impune regiunile ca principal punct de sprijin al ordinii internaționale, emergenței, de fapt, reduc ordinea internațională la un proces de *conviețuire a sferelor de influență*. Se câștigă, astfel, un punct de sprijin dintre cele mai importante ale ordinii internaționale, dar se pierde o achiziție consacrată de ordinea instituită după încheierea Războiului Rece. Ideea de sferă de influență implică ideea de hegemon regional și de pre-eminență a drepturilor sale în regiune. În cele din urmă, ceea ce reproșează hegemonii regionali hegemonului global poate fi repetat de către statele din regiune la adresa puterii regionale dominante. Mai precis, ceea ce poate reproșa China Americii cu privire la prezența dominantă în Pacific, poate fi repetat

de către Vietnam la adresa Chinei. Vrem, nu vrem, dreptul unei comunități naționale de a decide de sine stătător asupra viitorului său este afectat.

De aceea, SUA se opun revenirii în actualitate a viziunii care fixează centrul de greutate al ordinii politice internaționale la nivelul regiunilor. Principala obiecție este legată de limitarea pe care „sferele de influență” o aduc dreptului fiecărei țări de a decide în funcție de interesele și opțiunile ei politice și de securitate. Tony Blinken, fost consilier adjunct pe probleme de securitate al SUA, în momentul de față Secretar de Stat adjunct, preciza în această privință încă din 2009: „Vom respinge în continuare noțiunea de sferă de influență și vom continua să protejăm principiul potrivit căruia democrațiile suverane să aibă dreptul să ia propriile decizii și să aleagă propriile parteneriate și alianțe” (Kellerhals Jr, 2009). Afirmația a fost, după aceea reluată și citată în diferite contexte, mai ales după ce situația din Ucraina a cunoscut evoluția din ultimii doi ani. Este limpede că recunoașterea noțiunii de sferă de influență nu ar mai fi dat posibilitatea Ucrainei de a decide cum crede ea de cuviință; așa cum nici nu ar mai putea face acest lucru Vietnamul sau Filipinele, dacă avem în vedere situația din Marea Chinei de Sud, revendicată tot mai insistent de către Beijing. Apariția acestor noi zone de tensiune între hegemonul global și hegemonii regionali, similitudinea situațiilor au precipitat dezbaterile referitoare la ordinea internațională. De altfel, demnitarul american menționat compară „ceea ce face China în acele insule cu ceea ce a făcut Rusia în Crimeea” (Valencia, 2015).

În dezbaterile din ce în ce mai aprinse despre ordinea internațională, descifrăm două planuri distincte. Unul este cel istoric. America simte că are o vulnerabilitate istorică, întrucât a lansat, cândva, „doctrina Monroe”, care avea drept postulat ideea că Americile reprezintă sfera naturală de influență a SUA. De aceea, John Kerry a declarat, recent, într-un discurs la Organizația Statelor Americane: „Era

doctrinei Monroe este încheiată” și a vorbit chiar despre „o prefacere paradigmatică: depășirea paternalismului implicat de doctrina Monroe și formula ei canonică: America este a americanilor” (Finchelstein și Piccato, 2013). În alți termeni, America va susține dreptul fiecărui popor de a-și decide propriul viitor. Ceea ce, cum remarca Gideon Rachman (Rachman, 2014) nu este altceva decât ceea ce un fost diplomat sovietic numea „doctrina Sinatra”². „Doctrina Sinatra” a fost numele pentru noua orientare a politicii externe sovietice în timpul lui Mihail Gorbaciov. Ca motiv, ea prelua numele unui celebru cântec al lui Sinatra: *My way*. În felul acesta, se sugera că fiecare țară își poate alege drumul, formula de evoluție.

Din perspectivă istorică, ne-a impresionat o similitudine izbitoare. Această confruntare o putem regăsi aidoma în câmp economic, atunci când este vorba despre disputa dintre doctrina liberalismului și cea a mercantilismului. Țările aflate în ascensiune au îmbrățișat, fără excepție, mercantilismul ca doctrină economică, adică și-au protejat propria piață pentru a-și ușura procesul de ascensiune. Așa a făcut Marea Britanie în perioada de ascensiune (când lupta contra Țărilor de Jos), așa au făcut SUA, așa a făcut Germania. De îndată ce au ajuns în „vârf”, ele, după expresia lui Friedrich Liszt, au împins scara „mercantilistă” cu ajutorul căreia au urcat în „pod” ca să nu mai poată urca și alți competitori. Și au devenit brusc liberali și anti-mercantiliști. Conflictul se reproduce acum întocmai. Când SUA se aflau în perioada de ascensiune, au îmbrățișat „doctrina Monroe”. Acum, când se află „în pod”, evident doctrina nu mai este bună. Deci sunt două abordări care exprimă nu neapărat un atașament la un principiu, ci două interese, două clase de interese diferite. Nu principiul prevalează, ci interesele. Sunt două abordări, două tipuri de perspective hrănite de interese deosebite. Iar *ciocnirea intereselor conține un potențial de risc enorm*. În plus, puterile aflate în ascensiune pot invoca traseul istoric urmat de „hegemonul global”: noi nu facem

decât ce ați făcut voi; nu procedăm altfel decât ați procedat voi. Ceea ce nu face decât să accentueze starea de conflict și să amplifice confuzia care există la nivel global.

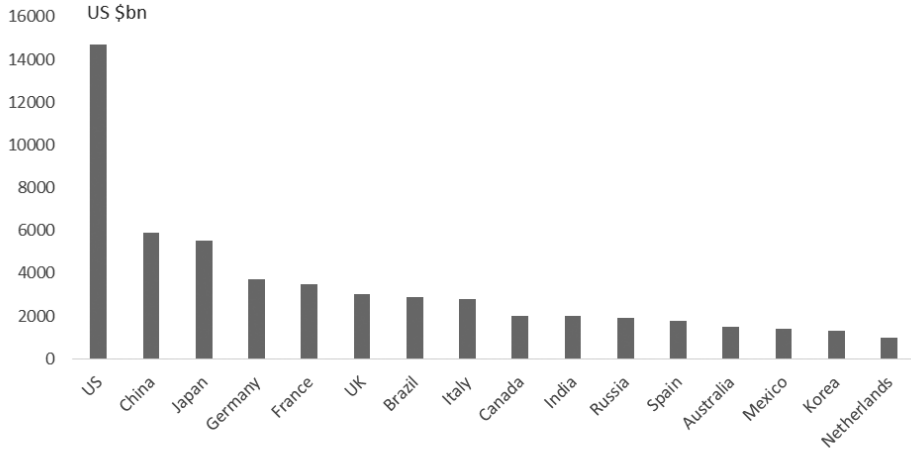
Se ridică nu doar o putere, ci o lume – lumea emergentă!

Cum ne-am putea reprezenta mai intuitiv starea actuală a ordinii internaționale? Ea se aseamănă foarte mult cu acele cutremure mici care apar după, ori care anunță un cutremur mare. Acele reșezări care se succed la anumite intervale de timp. Luate separat, ele nu ridică probleme deosebite, pentru că, îndeobște, nu pun în pericol viața comunităților. Prin repetare, induc un sentiment de insecuritate greu de suportat. În plan psihologic, sunt extrem de tracasante, pentru că se grefează pe sensibilitatea creată fie de cutremurul mare, fie de acumulările prilejuite de tot felul de conflicte, zdruncinături, încordări, amenințări etc. Încât, oamenii sunt tentați să spună: era mai bine când lumea era bipolară. Era cel puțin ordine...

Încercăm să răspundem la o nedumerire a cititorului: dar care este „cutremurul mare”? Aici este și particularitatea perioadei pe care o trăim. Este un „cutremur” faptul că ierarhia „la vârf” a lumii se schimbă spectaculos. O altă posibilă obiecție: este o proiecție care urmează să se înfăptuiască într-un deceniu sau mai mult; ordinea internațională de care vorbim este cea pe care o trăim în momentul de față. Nu cumva evaluăm ceea ce are loc astăzi cu măsura pe care o propune ziua de mâine? Schimbările de ierarhie economică sunt în curs și în plină afirmare. Ca să se producă „seisme mici”, nu este nevoie neapărat să se încheie această evoluție. Puterile care se ridică încep să-și pună interesele pe masă. Chiar să bată, din când în când, cu pumnul în masă; ori măcar să ridice tonul nemulțumirii. Cutremurele mici, zgâlțâielile de aici provin. Puterile care se ridică încep să aibă obiecții că instituțiile actualei ordini internaționale nu le recunosc noul statut, așa cum este el astăzi.

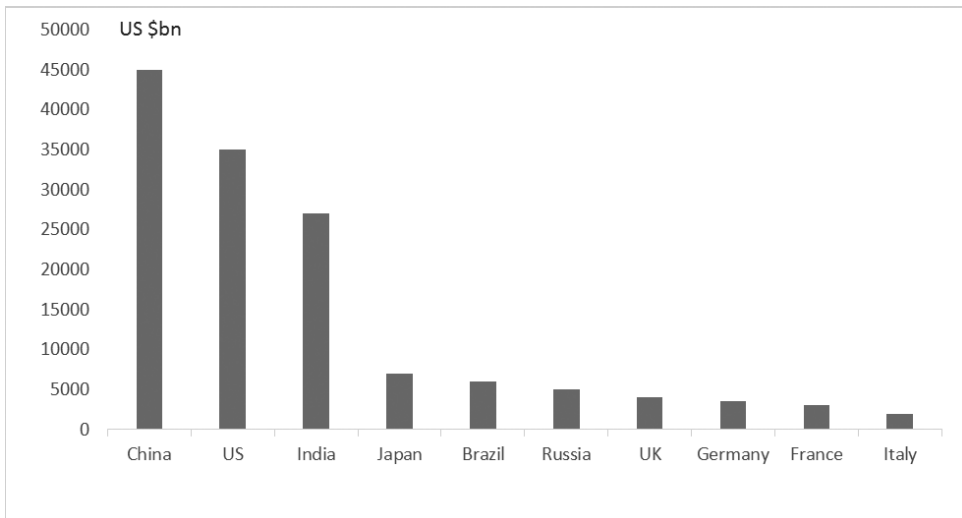
Se simt din ce în ce mai îndreptățite să aibă un cuvânt greu de spus, dacă nu cuvântul hotărâtor în regiunea unde se află. Sunt *noii hegemoni* care își cer drepturile. În felul acesta, ia naștere tensiunea tot mai vizibilă dintre puterea globală și puterile regionale, dintre hegemonul global și hegemonii regionali.

Îndeobște, lucrurile sunt tratate în ecuația – reală, dar insuficient de reprezentativă pentru magnitudinea transformării – alcătuită de superputerea care este, America, și superputerea care „vine”, China. Să privim mai atent la ierarhia economică a lumii, așa cum arăta ea în 2010 și cea care va fi în 2050.

Sursa: Jim O'Neil, *The Growth Map*, 2011, p. 41

Figura 1: Cele mai mari economii ale lumii în 2010

Sursa: Jim O'Neil, *The Growth Map*, 2011, p. 42

Figura 2: Cele mai mari economii ale lumii în 2050

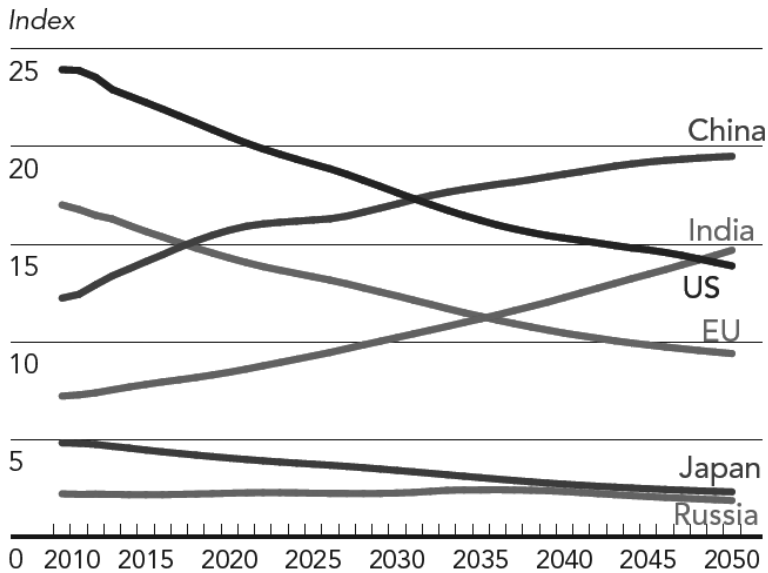
Avem de-a face nu doar cu ridicarea unei puteri, ci cu ridicarea unei lumi, lumea emergentă. Firește, graficul de mai sus exprimă un tip de evaluare a evoluției în perspectiva anului 2050. Potrivit lucrării publicate de specialiștii de la *The Economist*, în 2050, în afară de SUA, nicio țară din Grupul G7 nu se va mai califica pentru primele 7 locuri, care vor fi ocupate de India, Brazilia, Rusia, Indonezia și Mexic (Cox, 2012, 157). Firește, totul trebuie privit cu prudență; prudența trebuie să troneze nu doar efortul de a examina modul cum va arăta lumea în 2050, ci și cum va arăta peste un interval de timp mai mare de cinci ani. Tendințele mari însă nu pot fi puse la îndoială. Nu poate fi pus la îndoială faptul că în următoarele două-trei decenii vor exista două puteri care vor domina din punct de vedere economic lumea: America și China. Începând cu mijlocul deceniului viitor, China se va instala pe prima poziție, dacă avem în vedere mărimea PIB-ului. Cum remarca și Joseph S. Nye Jr, atunci când ne referim la superputerile lumii de astăzi, este obligatoriu să avem în vedere și alte componente ale puterii, cum ar fi cea militară și cea culturală (puterea soft) (Nye Jr, 2015). Preocuparea rândurilor de față nu este aceea de a evalua atuurile și slăbiciunile fiecăreia dintre cele două puteri, ci mai ales aceea de a arăta că aceste puteri încep să devină dominante, că în competiția care se naște apar riscuri de conflict care nu trebuie subevaluate.

Evident, China este puterea aflată în ascensiune. Ea întrunește din ce în ce mai clar caracteristicile unei puteri regionale, ale unui hegemon regional și luptă pentru a avea și drepturile care decurg dintr-o asemenea poziție. Ceea ce numim conflictul

din Marea Chinei de Sud este o întruchipare a conflictului mai larg dintre ordinea globală și cea regională, dintre interesele hegemonului global și cele ale hegemonului regional. Lucrurile nu stau cu mult diferit, când ne referim la Ucraina. Conflictul din această țară este expresia conflictului dintre parteneriatul estic al UE și tendința a ceea ce numim „Eurasian Union” de a stabili zona de influență rusească pe cea mai mare parte din fosta Uniune Sovietică. În cele din urmă însă, așa cum s-a văzut, conflictul din Ucraina opune Rusia și SUA.

Vorbim de ridicarea Asiei de est, sau de afirmarea emergenților. În spatele celor două procese se află o țară-fanion, China. Ea are o pondere de cca 50 de procente în PIB-ul emergenților și o pondere asemănătoare în PIB-ul Asiei de est. Este puterea care vine. Pentru noi, important este să subliniem că, în ierarhia economică a lumii, se detașează din ce în ce mai pregnant două puteri dominante din punct de vedere economic. China a depășit PIB-ul american calculat pe baza puterii de cumpărare, iar în prima parte a deceniului următor îl va depăși chiar în valoare nominală. Să privim la graficul de mai jos calculat pe baza a patru indicatori. Deci un calcul mai complex făcut de specialiștii de la National Intelligence Council, agenția de specialitate a CIA. China va consemna o tendință ascendentă, așa cum America va cunoaște una descendentă. Există însă un interval de timp cuprins între momentul actual și anii 2040 în care cele două puteri domină. Nici un alt competitor nu se apropie măcar de anvergura lor. De-abia începând cu 2040, India va lua cu asalt o poziție de pe podiumul ierarhiei economice a lumii.

Traditional, Four-Component Power Forecast

Sursa: *Global Trends 2030, Alternative Worlds*, a publication of the National Intelligence Council, <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012>

Figura 3: *Traditional, Four-Component Power Forecast*

Cine urmărește ceea ce se întâmplă cu adevărat important pe arena internațională va observa că cele două superputeri se pregătesc de acum pentru rolul pe care urmează să-l joace. Pentru China, prioritatea reală este „Asia mai întâi”. China își propune să apropie continentul căruia îi aparține. Un argument foarte important în această direcție este chiar faptul că imensa piață internă a Chinei este deschisă mai întâi țărilor de pe continent, în această ordine: Japonia, Coreea de Sud, țările din sud-estul asiatic și numai după aceea Germania. La rândul lor, SUA au promovat două inițiative care vor să coaguleze lumea dezvoltată în jurul Washingtonului. Este vorba despre cele două acorduri comerciale transpacifice și transatlantice. Primul deja încheiat, cel de-al doilea aflat în curs de negociere. Primul, deși este transpacific, nu cuprinde China – fapt care a adus și multe critici inițiativei americane, cel de-al doilea pare că exclude China și Rusia de la anumite cooperări și schimburi comerciale.

Ceea ce îl face pe Hans-Werner Sinn să califice respectivul acord un „NATO economic” (Sinn, 2015).

Într-un fel mai semnificativă este interpretarea pe care George Friedman o dă situației din Ucraina. Ne-am obișnuit să tratăm ceea ce se întâmplă în Ucraina prin prisma dreptului acestei țări de a-și decide soarta. Aserțiune care rămâne valabilă. Analistul american integrează situația din această țară unei abordări mai largi, geopolitice; nu doar la nivel regional, ci global. Iată care ar fi în viziunea sa prioritatea strategică numărul unu a politicii externe americane. „Interesele externe ale SUA în primul secol, după Primul și al Doilea Război Mondial și Războiul Rece au vizat relațiile dintre Germania și Rusia. Deoarece unite, ele reprezintă singura forță care poate să ne pună în pericol. Scopul nostru principal este să ne asigurăm că acest lucru nu se va întâmpla niciodată” (Friedman, 2015).

Figura 4: Zona tampon (Intermaro), așa cum a fost prezentată de George Friedman

În acest context, specialistul american readuce în prim plan ideea mai veche formulată în perioada interbelică de fostul prim-ministru al Poloniei, Josef Klemens Pilsudski, privind crearea unei zone tampon reprezentată de teritoriul dintre mări (*intermaro*), dintre Marea Neagră și Marea Baltică. Cu precizarea clară: este soluția preferată de SUA. „Pentru SUA este important să împiedice unirea capitalurilor și tehnologiei nemțești cu resursele și capacitățile rusești... Cel care îmi va spune ce va face Germania în această situație, îmi va spune care va fi istoria următorilor 20 de ani” (Friedman, 2015).

Confruntarea este și va fi între modele de dezvoltare!

Henri Kissinger preciza semnificativ: „Mai devreme sau mai târziu, orice ordine internațională va fi confruntată cu impactul a două tendințe care pun sub semnul întrebării coeziunea sa: fie o redefinire a legitimității, fie o prefacere în balanța puterii” (Kissinger, 2014, 365). Apare limpede că impactul asupra ordinii internaționale a venit în ultimii ani mai ales din

perspectiva pilonului reprezentat de schimbarea raporturilor de putere. Schimbare întruchipată cu deosebire de China și ascensiunea ei. Kissinger diferențiază între aspectele de legitimitate și cele de schimbare a raporturilor de putere, pentru a ni le putea reprezenta mai bine. Ele sunt distincte, dar, în același timp, puternic interdependente. Un proces de creștere economică, mai ales când are loc pe o perioadă de timp îndelungată și asigură promovarea țării respective în rândul puterilor lumii nu poate să nu împrumute și elemente de legitimitate respectivei puteri și traseului pe care l-a urmat. Ne-am obișnuit să asociem legitimitatea doar cu existența procedurilor democratice de desemnare a reprezentanților puterii. Criteriu care rămâne într-un tot valabil. Va trebui să admitem însă că *legitimitatea trebuie asociată și cu performanța*, că performanța economică reprezintă un pilon din ce în ce mai semnificativ, de o importanță asemănătoare cu respectarea procedurilor și valorilor democratice. Un for de conducere ales pe baza regulilor democratice, dar care nu este performant, pierde din legitimitate. Indiferent dacă acest lucru este recunoscut sau nu, dezbătut sau nu.

Este obligatoriu să limpezim aceste aspecte pentru a ne reprezenta mai bine complexitatea conflictului existent între ordinea globală și cea regională, precum și natura noului bipolarism. Ordinea internațională nu este pusă sub semnul întrebării doar pentru că anumite țări s-au dezvoltat mai rapid, prilejuind o prefacere a raporturilor de putere la nivel global. În această contestare sunt angajate și valori, opțiuni asociate nu atât cu respectarea normelor democratice, ci cu performanța, cu modul în care *organizarea unei societăți contribuie la dezvoltarea sa*. Cu alte cuvinte, sunt probleme asociate mai mult cu ceea ce Kissinger numește legitimitate. Ordinea globală a fost instituită de țările occidentale pornind de la premisa caracterului universal al valorilor și opțiunilor democratice.

Multe țări asiatice au încorporat aceste valori, dar le *dispun într-o altă configurație*. Nu neagă importanța vieții democratice, dar consideră că valoarea cea mai importantă

este dezvoltarea. Și judecă totul prin această prismă. În acest context, ele conferă o cu totul altă semnificație statului și îl transformă în principalul instrument al dezvoltării. Cele mai multe dintre țările emergente, cu deosebire cele asiatice, consideră că *modernizarea precede și întemeiază democratizarea*. Ele nu neagă valoarea democrației, dar o percep mai curând drept un rezultat. Iar rezultatul, pentru a fi stabil și a dura, trebuie construit, înrădăcinat. Atât democrația, cât și libertatea trebuie să se afirme în anumite condiții sociale, economice și culturale. *Rezultatul trebuie privit laolaltă cu drumul către acel rezultat*. Va trebui să recunoaștem că aici identificăm o opțiune cu reală substanță strategică. Cum poate proceda o țară care a inițiat procesul de modernizare și dezvoltare mult mai târziu? Succesele economice pe care le-au consemnat țările asiatice sunt interpretate și ca o *validare* a modelului lor de dezvoltare. Prin urmare, *conflictul dintre ordinea globală și cea regională este, implicit, și un conflict între modelele de dezvoltare promovate de lumea occidentală și cea emergentă*.

Mai toată lumea este de acord că, în ultimele decenii, a avut loc o *mișcare de tranlație geopolitică*: centrul de greutate al Eurasiei a început să se mute de pe coasta vestică a supercontinentului pe cea estică. Comentatorii relevă o mișcare ciclică: istoria, după o acoladă de câteva secole, se întoarce în Asia. Mai instructiv este să ne întrebăm cu ce vehicul a călătorit istoria atunci când s-a hotărât să-și mute centrul de greutate euroasiatică? Cu același vehicul cu care se ridicase până atunci Europa, cu *vehiculul dezvoltării*. Regândit și adaptat la condiții naționale și readaptat la condițiile regionale și globale. Centrul de greutate al unui supercontinent nu se mută doar pentru că se fac mai mari eforturi, pentru că există un mai mare angajament. Întotdeauna, efortul și determinarea trebuie să beneficieze de suportul unui *model* care reordonează elementele dezvoltării într-o matrice mai bine adaptată cerințelor unei anumite etape a evoluției istorice. Statele din estul asiatic au postulat dezvoltarea ca valoare fundamentală într-o perioadă în care lumea avansată părea că

a abandonat sau, în orice caz, că nu mai este așa de mult interesată de acest obiectiv central. Ultimii ani au relevat și o altă dimensiune a acestui proces. De pildă, John L. Campbell and John A. Hall (Campbell și Hall, 2015) spun că multe din aceste poziții ale statelor dezvoltate care vorbeau despre dezindustrializare, despre importanța (supraevaluată) a schimburilor comerciale în creșterea economică au fost mai mult „produse de export”, că, în realitate, nici în Marea Britanie, nici în SUA nu s-a privatizat cât s-a pretins, în timp ce fondurile uriașe alocate pentru cercetare tehnologică și inovație reprezentau dovada limpede a preocupării pentru construirea vectorilor adevărați ai dezvoltării în zilele noastre.

În același timp, țările asiatice au investit statul cu răspunderea înfăptuirii acestei opțiuni strategice. Astfel, ele au constituit un nou binom *stat-dezvoltare* pentru accelerarea propriilor evoluții. Este foarte important de subliniat acest lucru, pentru că, fără un for de coordonare, țările asiatice nu aveau cum să se modernizeze, nu și-ar fi valorificat așa de bine potențialul pe care l-a reprezentat, la un moment dat, forța de muncă ieftină și, apoi, nu ar fi deschis la timp și cu atâta hotărâre „lacătul relației dintre tehnologie și dezvoltare”, nu ar fi valorificat cu atâta promptitudine potențialul reprezentat de extinderea globalizării.

Când vorbim despre evoluția economică a Asiei de est și a Chinei se cuvine să readucem în atenție o corelație peste care se trece, îndeobște, cu vederea: cea dintre creștere economică și creștere demografică. De-a lungul istoriei, nicio putere economică semnificativă nu s-a ridicat decât pe fundalul unei evoluții demografice pozitive. Așa s-a ridicat Franța lui Ludovic al XIV-lea (când această țară deținea aproape 40 la sută din populația Europei), așa s-a ridicat Germania și Rusia în partea a doua a secolului al XIX-lea, ori SUA în același interval de timp și, apoi, în prima parte a secolului XX. Asia a beneficiat întotdeauna de o pondere demografică semnificativă. De ce tocmai acum populația a devenit un factor semnificativ al creșterii economice? Pentru că, de data aceasta, populația

a beneficiat de un ghidaj strategic și a putut să-și pună în valoare atuurile. Se menționează puțin sau nu se menționează deloc un aspect cardinal: adevăratul factor care a fecundat potențialul Chinei este reprezentat de strategia de dezvoltare a acestei țări. A fost o etapă în care forța de muncă ieftină a reprezentat un element de acumulare primitivă a capitalului (existența forței de muncă ieftine a făcut ca și producția să fie ieftină și, deci, competitivă). În spatele ascensiunii Chinei există și multă suferință umană, sacrificiu, dar cel puțin ele s-au valorificat în procesul de ridicare spectaculoasă a acestei țări.

În cadrul strategiei despre care vorbim se distinge opțiunea pentru industrie și *manufacturing*, orientare care particularizează cu deosebire ridicarea Asiei de est, a Chinei cu deosebire. Într-o perioadă în care lumea dezvoltată renunța într-un fel sau altul la industrie, practica un gen de detronare a *manufacturing*-ului, recurge la delocalizări, China a pariat pe capacitatea de transformare a industriei, pe forța ei de modernizare. Așa a devenit această țară „atelierul lumii”, după ce, în secolul al XIX-lea, acest rol fusese îndeplinit de Marea Britanie, iar în secolul XX de SUA. Nu dorim să insistăm acum asupra virtuților pe care dintotdeauna le-a învederat industrializarea (cu particularitățile ei actuale), ci să subliniem că subestimarea acestui domeniu de către lumea dezvoltată s-a cuplat cu supraestimarea rolului finanțelor, proces cunoscut sub denumirea de financiarizare, cu tendința speculativă, cu preocuparea „de a face bani din nimic”. De aceea, criza recentă a întâlnit o anumită robustețe, în cazul lumii asiatice – iar efectele negative au fost limitate – și un caracter poros al construcției economice în cazul lumii dezvoltate – ceea ce a făcut ca și impactul să fie devastator.

Asia nu a dat prioritate dimensiunii supranaționale, ci intensificării relațiilor dintre *entități suverane*. A creat celebrele lanțuri de producție regionale, în fond o altă formă de integrare, ca modalitate de creștere a eficienței și de adaptare la particularitățile producției globale. De fapt, dacă ne gândim bine, rezultatul

este dacă nu același, atunci mult asemănător cu cel al modelului supranațional; cu deosebirea, fundamentală, că modelul asiatic conservă identitatea actorilor și menține centrul de greutate al deciziilor strategice la nivelul națiunilor reprezentate de către state. Astfel, Asia de Est a reconfigurat o nouă ecuație a modernizării și printr-un efort impresionant – impresionant prin energia anagajamentului, dar și prin inteligența cu care a fost ghidat – a grăbit mișcarea de translație de care am vorbit: *shiftul* geopolitic de la vest la est. Ca urmare, estul asiatic a devenit nu doar regiunea cea mai dinamică a Eurasiei, ci chiar *epicentrul dezvoltării globale*.

La suprafața vieții economice internaționale se conturează din ce în ce mai limpede două puteri care se detașează prin forța și anvergura lor: SUA și China. Autorii consacrați ai domeniului – Henri Kissinger, John Mearsheimer etc. – vorbesc despre o similitudine între ridicarea Germaniei în secolul al XIX-lea, a SUA în secolul XX și cea a Chinei din zilele noastre. „Ridicarea Germaniei a reprezentat o asemenea sfidare la adresa sistemului în Europa secolului XX, declanșând două războaie catastrofale în urma cărora Europa nu s-a mai refăcut niciodată” (Kissinger, 2014, 367). „Este puțin probabil ca ridicarea Chinei să aibă loc într-un mod liniștit”, precizează la rândul lui John Mearsheimer. „Ea va încerca să domine Asia în aceeași manieră în care SUA domină emisfera vestică” (Mearsheimer, 2014, 368). În multe privințe, analogia se justifică. Numai că, de data aceasta, cum am subliniat, situația este mai complexă. Ridicarea Chinei are loc concomitent cu ridicarea unei lumi. Iar procesul de dezvoltare a puterii chinezești simbolizează într-un fel procesele de dezvoltare ale Asiei de est, dacă vrem să localizăm geografic respectivul proces, ale emergențelor, dacă dorim să punem în lumină țările care au avut un dinamism economic remarcabil. Ceea ce nu doar că amplifică nebănuit magnitudinea realizării propriu-zise, ci îi mărește și forța de radiere, îndemnul de a urma o asemenea cale a dezvoltării.

Prin urmare, nu este vorba doar despre competiția între două puteri – reală – ci și

între două modele de dezvoltare, care propun două trasee de evoluție diferite pentru țările angajate în efortul de modernizare. China vorbește deschis în numele său, dar ridicarea spectaculoasă a țării vorbește în mod indirect, și în numele celor care ar vrea să beneficieze, fie și parțial, de o asemenea evoluție. Ca să ne dăm seama de anvergura confruntării, este suficient să menționăm că în perspectiva anilor 2050,

Asia va asigura aproximativ 50 la sută din PIB-ul global. Deci vom putea vorbi de Asia și restul lumii. Ceea ce ne ajută să înțelegem – dacă mai aveam vreo îndoială – că principala confruntare a anilor ce vin va avea loc în Pacific. Să realizăm cu mai mare acuitate de ce SUA se intitulează putere a Pacificului, mai mult, de ce a mutat centrul de greutate al politicii sale externe în acest ocean. Deci acolo unde fierbe istoria...

Note

¹ Date suplimentare în această direcție se pot găsi în lucrarea *Un deceniu cât un secol, Secolul lumii emergente*, Editura comunicare.ro, 2013.

² Termenul ca atare a fost folosit pentru prima oară de către purtătorul de cuvânt al ministerului sovietic de externe, Ghennadi Gherasimov în octombrie 1989. Ulterior, într-un interviu, el a afirmat: „Noi avem acum doctrina Frank Sinatra. El a avut un cântec,

I Did It My Way. Așa că fiecare țară decide asupra propriului drum pe care să se îndrepte”. Întrebat care va fi poziția Moscovei, dacă o țară socialistă va opta pentru un alt sistem politic decât comunismul, el a răspuns: „structurile politice trebuie decise de oamenii care trăiesc acolo”.

Bibliografie

Campbell, J. L. și Hall, J. A. (2015) *The World of States*, London: Bloomsbury.

Cooper, Sir R. (2002) The New Liberal Imperialism. *The Guardian*, 7. Disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2002/apr/07/1>.

Cox, S. (2012) The age of emerging markets, în D. Franklin și J. Andrews (eds), *Megachange, The world in 2050*, The Economist newspaper, 157.

Finchelstein, F. și Piccato, P. (2013) Latin America sees straight through John Kerry's Monroe speech, *The Guardian*, November 21.

Friedman, G. (2015) Speech to The Chicago Council on Global Affairs, October 9. Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=I4-hSBRs4Qw&feature=youtu.be>.

Huntington, S. (1999) The lonely Superpower. *Foreign Affairs*, March April.

Kellerhals, M. D. Jr. (2009) *Biden Visits Ukraine, Georgia for talks*. Press Conference, Washington, IIP Digital, July 17.

Kissinger, H. (2014) *World Order, Reflections on the Character of Nations and the Course of History*. London: Allen Lane an imprint of Penguin Books.

Krauthammer, C. (1990) The Unipolar moment. *Foreign Affairs november*. Disponibil la <https://www.foreignaffairs.com/art>.

[foreignaffairs.com/art](https://www.foreignaffairs.com/art).

Levi-Strauss, C. (1982) Rasă și istorie, în *Rasismul în fața științei*, București: Științifică, 46.

Mearsheimer, J. (2014) *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company, 368.

Micklethwait, J. și Wooldridge, A. (2014) *The Fourth Revolution, The Global Race to Reinvent the State*. London: Allen Lane an imprint of Penguin Books, 142.

Nye, J. S. Jr. (2015) *Is the American Century over?* Cambridge: Polity.

Rachman, G. (2014) China, Russia and the “Sinatra doctrine”. *Financial Times*, Tuesday 25 November.

Sinn, H.-W. (2015) *Free-Trade Pitfalls*. Disponibil la www.project-syndicate.org.

The Economist (2015) *In Russia's defeat he trusts*, November 28.

Valencia, M. J. (2015) *The issue of US neutrality in South China Sea disputes*. SPH Websites, Opinion, August 11.

Wolf, M. (2015) The challenges of central bank divergence. *Financial Times Wednesday*, 9 december.